

Τα «Ευαγγελικά» - Τα αιματηρά επεισόδια του 1901, για την μετάφραση της Καινής Διαθήκης στη «χυδαία» δημοτική γλώσσα

✖ Τη δεκαετία του 1880 το γλωσσικό ζήτημα εμφανίστηκε μαζί με τη Νέα Αθηναϊκή Σχολή. Η όξυνση της διαμάχης για τη γλώσσα χώρισε τον ελλαδικό και εξωελλαδικό ελληνισμό ανάμεσα στους καθαρευουσιάνους και τους δημοτικιστές ή «μαλλιαρούς» όπως τους αποκαλούσαν οι αντίπαλοί τους. Ιδιαίτερα στην Αθήνα όμως η σύγκρουση έλαβε μεγάλη ένταση και συσχετίστηκε άμεσα και έμμεσα με κοινωνικά, πολιτικά και ιδεολογικά ζητήματα που εκκινούνταν από αντιθέσεις του ίδιου του ελλαδικού κοινωνικού σχηματισμού ή και πιο συγκεκριμένα των αντιθέσεων που πήγαζαν από τις αντιφάσεις της αθηναϊκής κοινωνίας.

Στα 1888 ο Γιάννης Ψυχάρης ο οποίος διέμενε μόνιμα στο Παρίσι κυκλοφόρησε «Το ταξίδι μου», με το οποίο θα αναδειχτεί ο ίδιος ως το σύμβολο του δημοτικισμού και θα καταστεί ο κατεξοχήν «διδάσκαλός του» εισάγοντας ταυτόχρονα και μια πολύ συγκεκριμένη αντίληψη για τη δημοτική που ονομάστηκε «ψυχαρισμός» και οι οπαδοί της «ψυχαριστές». Από τον κύκλο του Ψυχάρη προέρχεται και ο λόγιος βαμβακέμπορος Αλέξανδρος Πάλλης ο οποίος ζούσε εγκατεστημένος όπως και ο Ψυχάρης στο εξωτερικό. Η μετάφραση της Καινής Διαθήκης στην απλή νεοελληνική από τον Πάλλη έδωσε την αφορμή να ξεσπάσουν τα «Ευαγγελικά».

Αυτή ήταν μια ιδιαίτερα τολμηρή κίνηση του Πάλλη καθώς «εις την καθωμιλημένην ελληνικήν γλώσσαν η ελληνική ορθόδοξος Εκκλησία απηγόρευσε πάσαν μετάφρασιν ή παράφρασιν του πρωτοτύπου ελληνικού κειμένου της Κ. Διαθήκης και αυτού του ελληνικού κειμένου της Π. Διαθήκης» κατά τους πρόσφατους αιώνες. Ήδη στις αρχές του 18ου αιώνα η ορθόδοξη ελληνική Εκκλησία είχε απαγορεύσει αυστηρά μέσω πατριαρχικών και συνοδικών αποφάσεων με την ποινή του αφορισμού την αγορά, την κατοχή ή την ανάγνωση μεταφράσεων της Αγίας Γραφής στην καθομιλουμένη και με την ποινή του αναθέματος την μετάφρασή της σε απλούστερη γλώσσα.

Δεν ήταν όμως προσπάθεια του Πάλλη το μοναδικό μεταφραστικό εγχείρημα. Αντίθετα, είχε προηγηθεί η μετάφραση της «Αναπλάσεως» στα 1900 από τον ομώνυμο θρησκευτικό σύλλογο με τίτλο: «Το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον εις το πρωτότυπον κείμενον εις ερμηνείαν σύντομον και εις προσευχάς. Έκδοσις Συλλόγου «Αναπλάσεως» τη συστάσει δι' Εγκυκλίου της Μεγάλης Εκκλησίας προς ακώλυτον κυκλοφορίαν και εν τω κλίματι του Οικουμενικού Θρόνου. Εν Αθήναις δαπάνη Μελετίου Βαγιανέλλη Αρχιμανδρίτου».

Η έκδοση του συλλόγου «Ανάπλασις» περιελάμβανε το πρωτότυπο κείμενο του κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον, σύντομη ερμηνεία και προσευχές. Εξαιτίας του ερμηνευτικού χαρακτήρα της δε θεωρήθηκε μετάφραση, αλλά ερμηνευτική παράφραση. Η έκδοση αυτή είχε την έγκριση του Πατριαρχείου από το 1896 με εντολή να γραφτεί σε απλή καθαρεύουσα. Επίσης, οι προσευχές που περιελάμβανε είχαν την έγκριση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδας. Η έκδοση αυτή αποτέλεσε αντικείμενο κριτικής μόνο κατά την περίοδο των ταραχών μέσα στο γενικότερο κλίμα.

Στο ίδιο κλίμα και εξυπηρετώντας τον ίδιο σκοπό θα κυκλοφορήσει λίγους μήνες μετά την έκδοση του συλλόγου «Ανάπλασις» μια πραγματική μετάφραση και των τεσσάρων Ευαγγελίων. Η μετάφραση αυτή έγινε με μέριμνα της βασίλισσας Όλγας και εκδόθηκε σε 1000 αντίτυπα στα τέλη του 1900 δηλώνοντας ότι είναι γραμμένη για οικογενειακή χρήση (Ο ακριβής τίτλος είναι: «Κείμενον και μετάφρασις του Ιερού Ευαγγελίου προς αποκλειστικήν οικογενειακήν του ελληνικού λαού χρήσιν μερίμνη της Α.Μ. της βασιλίσσης των Ελλήνων Όλγας εκδιδόμενα. Εν Αθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1900»). Η μετάφραση έγινε από την ιδιαίτερα γραμματέα της Όλγας, Ιουλίας Σουμάκη (μετέπειτα Καρόλου) έχοντας ως βοηθό το θείο της καθηγητή του Πανεπιστημίου Ιωάννη Πανταζίδη. Από τους κύκλους του παλατιού παρουσιάστηκε η ιδέα της μετάφρασης στη νέα ελληνική ως μια αναγκαιότητα που συνειδητοποίησε η βασίλισσα στις επισκέψεις της στα νοσοκομεία των Αθηνών κατά τον πόλεμο του 1897, όταν αντιλήφθηκε πως οι τραυματίες στους οποίους διάβαζε αποσπάσματα από την Αγία Γραφή δεν κατανοούσαν τα βιβλικά κείμενα.

Η νέα μετάφραση έγινε υπό την επιτήρηση και τη σύμφωνη γνώμη του Μητροπολίτη Αθηνών Προκόπιου. Χρειάστηκε όμως την αναγνώριση του Υπουργείου για την έκδοση. Το Υπουργείο αρνήθηκε να εκδώσει μια εγκύκλιο αναγνώρισης χωρίς την προηγούμενη έγκριση από την Ιερά Σύνοδο. Το ζήτημα έτσι περιπλέχτηκε. Η Σύνοδος όμως αρνήθηκε να εγκρίνει την έκδοση θέτοντας

ως πρόβλημα τη χρήση χυδαίας και ταπεινής γλώσσας παρά το γεγονός ότι ο πρόεδρος της Προκόπιος συμφωνούσε με το κείμενο. Παρ' όλ' αυτά η βασίλισσα επέμεινε. Συνέστησε ειδική επιτροπή επί αυτού του ζητήματος με τη συμμετοχή του Προκοπίου, του Πανταζίδη, του Φίλιππου Παπαδόπουλου, καθηγητή της Ριζάρειου Σχολής, του Διονύση Μεσσαλά, κλειδούχου της βασίλισσας. Στη συνέχεια αποδόθηκε εκ περιτροπής στους καθηγητές της Θεολογικής Σχολής. Από τους καθηγητές άλλοι συμφώνησαν άλλοι διαφώνησαν και άλλοι πρότειναν να γραφτεί μια νέα από τους ίδιους. Η Ιερά Σύνοδος συνέχισε να αρνείται, αλλά παρά τις συνεχείς αρνητικές απαντήσεις της και «προφορική αδεία» του Μητροπολίτου Αθηνών Προκοπίου προχώρησε στην έκδοση της μετάφρασης με δικά της έξοδα.

Μέχρι το Μάρτιο του 1901 τα αντίτυπα του βιβλίου είχαν εξαντληθεί και η βασίλισσα σκεφτόταν να προχωρήσει σε μια δεύτερη έκδοση, αλλά φαίνεται πως την πρόλαβαν τα γεγονότα. Η μετάφραση αυτή, αλλά και το ίδιο το πρόσωπο της βασίλισσας έγινε στόχος επικρίσεων κατά την περίοδο του αντιμεταφραστικού κινήματος και των ταραχών του 1901. Μετά τα γεγονότα δόθηκε διαταγή να κατασχεθούν όλα τα αντίτυπα της μετάφρασης.

Η μετάφραση του Αλέξανδρου Πάλλη ήταν εκείνη όμως που προκάλεσε την ένταση. Την εποχή που η βασίλισσα ετοίμαζε τη δική της έκδοση, η εφημερίδα «Ακρόπολις» στο φύλλο της Κυριακής 9 Σεπτεμβρίου 1901, ξεκίνησε τη δημοσίευση της μετάφρασης των Ευαγγελίων αρχίζοντας από εκείνο του Ματθαίου. Ο ακριβής τίτλος ήταν: «Η Νέα Διαθήκη κατά τον αρχαιότατο κώδικα, μεταφρασμένη από τον Αλεξ. Πάλλη. Μέρος πρώτο. Τ' άγια Ευαγγέλια. Κατά τον Ματθαίον». Στο φύλλο αυτό, το κύριο άρθρο αναφερόταν στο έργο της μετάφρασης και είχε ως τίτλο: «Το Ευαγγέλιον εις γλώσσαν του λαού. Το έργον της βασιλίσσης η «Ακρόπολις» το συνεχίζει» και καταλήγοντας έγραφε «Η “Ακρόπολις” νομίζει ότι επιτελεί μέγιστον αναμορφωτικόν έργον, διαδίδουσα εις τας μυριάδας των αναγνωστών της το κήρυγμα του Χριστού, το οποίον μέχρι της σήμερον ήτο με πολλαπλās σφραγισμένον σφραγίδας. Από της σήμερον δικαίως δυνάμεθα να επιφωνήσωμεν: “Ούτω λαμψάτω το φως!”». Ο ιδρυτής και διευθυντής της εφημερίδας Βλάσης Γαβριηλίδης, φυσιογνωμία προοδευτική, έκρινε ότι «θεάρεστον έργον είναι» να φθάσει σε κάθε ελληνικό σπίτι και να «γίνει απολύτως αντιληπτόν» από κάθε Ορθόδοξο Έλληνα το Ευαγγέλιο. Όπως διαπιστώθηκε αργότερα, ο Γαβριηλίδης ενήργησε έχοντας τη σύμφωνη γνώμη τού τότε Αρχιεπισκόπου Αθηνών Προκοπίου για τη δημοσίευση του Ευαγγελίου και τη συγκατάθεση του κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών,

καθηγητή Εμμανουήλ Ζολώτα. Η δημοσίευση διακόπηκε στις 20 Οκτωβρίου λόγω των μεγάλων αντιδράσεων, δηλαδή πολύ πιο νωρίς από τα γεγονότα του Νοεμβρίου. Η μετάφραση αυτή δημοσιεύτηκε στα 1902 ολόκληρη στο Λίβερπουλ τη μόνιμη κατοικία του Πάλλη.

Η δημοσίευση της μετάφρασης του Πάλλη προκάλεσε μεγάλο θόρυβο. Ο Εμμανουήλ Κωνσταντίνου (βλ. Κωνσταντίνου Εμμ., Τα Ευαγγελικά, Αθήνα 1975) σημειώνει ότι το πρόβλημα από «απλούν γλωσσικό εγένετο πολύπλοκον εθνικο-θρησκευτικο-πολιτικόν. Και ως προς με το γλωσσικόν σκέλος του ζητήματος οι αντιτιθέμενοι και αντιδρώντες “αρχαϊσταί” ενείδον εις το πρόσωπον του μεταφραστού Πάλλη τον φανατικόν υπερασπιστήν των γλωσσικών θεωριών του Γιάννη Ψυχάρη, εναντίον δε των θεωριών τούτων εστράφη αρχικώς η σφόδρα πολεμική των “καθαρευουσιάνων”. Μετ’ ού πολύ όμως ενεφανίσθη και η ετέρα πλευρά του ζητήματος, η καθαρώς θρησκευτική, εις ην προσετέθη και η εθνικοπολιτική. Δια της μεταφράσεως ταύτης, ως υπεστήριζον οι αρχαϊσταί, η σπείρα “των ολετήρων και εθνοκτόνων μαλλιαρών”, εις τους οποίους εκ των πρώτων ανήκε και ο Πάλλης, επεζήτει να βεβηλώση την θρησκείαν και να διασπάση την εθνικήν ενότητα. Η εθνικής αύτη ενότης θεμελιούται μόνον δια της καθαρεύουσας. Πάσα επομένως προσπάθεια προβολής και επικρατήσεως του γλωσσικού κατασκευάσματος των “μαλλιαρών” ή “ψυχαραιστών” αποτελεί βέβηλον και εν ταυτώ προδοτικήν ενέργειαν».

Από τις αντίπαλες εφημερίδες της Ακρόπολης ο θόρυβος διαδόθηκε στο λαό και στον φοιτητικό κόσμο. Φήμες συνέδεσαν την όλη μεταφραστική προσπάθεια με ενέργειες της βασίλισσας Όλγας που αποσκοπούσαν στη μεταβολή της ελληνορθόδοξης εκκλησίας επιβάλλοντας την ανάγνωση του Ευαγγελίου στη ρωσική γλώσσα εξυπηρετώντας τα πανσλαβιστικά συμφέροντα.

Είναι φανερό ότι οι καθαρευουσιάνοι είχαν καταφέρει πρώτον να γελοιοποιήσουν την προσπάθεια των δημοτικιστών. Δεύτερον, πέτυχαν να προσεταιριστούν την πλειοψηφία του λαού της πρωτεύουσας εξηγείροντας τα συντηρητικά ένστικτα του πλήθους εκμεταλλευόμενοι και χρησιμοποιώντας το κυρίαρχο το θρησκευτικό αίσθημα. Στην πράξη αποδείχθηκε πως η πίστη στην καθαρεύουσα αποτελούσε την κυρίαρχη ιδεολογική τάση στην κοινωνία και ότι οι καθαρευουσιάνοι ήταν εκείνοι που διατηρούσαν ισχυρότερους κοινωνικούς και πολιτικούς δεσμούς με τις μάζες και όχι οι «εκσυγχρονιστές δημοτικιστές». Τέλος, φάνηκε πως η προσπάθεια σύνδεσης της μεταφραστικής προσπάθειας με το κυρίαρχο εθνικό ιδεολογικό δόγμα της εποχής, τον πανσλαβισμό πέτυχε.

Ο δρόμος προς τα αιματηρά γεγονότα (Τα «Ευαγγελικά» ή «Ευαγγελιακά»)

Τη μετάφραση του Πάλλη καταδίκασε πρώτος ο νέος Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄ 25 στις 8 Οκτωβρίου 1901 με πατριαρχική και συνοδική εγκύκλιο προς τον Πρόεδρο και τα μέλη της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδας καλώντας τους τελευταίους να λάβουν αντίστοιχη θέση. Το κλίμα για την εκκλησιαστική παρέμβαση εναντίον της μετάφρασης, φαίνεται να δημιούργησαν δύο έντυπα: το περιοδικό «Εκκλησιαστική Αλήθεια» και η εφημερίδα «Κωνσταντινούπολις» που εκδίδονταν στην Κωνσταντινούπολη. Η βασική θέση τόσο των εντύπων όσο και του Πατριαρχείου ήταν πως με τις «χυδαίες» εκφράσεις της δημοτικής διαστρεφόταν το θεολογικό νόημα των κειμένων του Ευαγγελίου. Μετά την αποδοκιμασία του Πατριάρχη τη σκυτάλη ενάντια στην μετάφραση του Πάλλη ανέλαβαν οι εφημερίδες της Αθήνας «Καιροί», «Εμπρός», «Σκριπ» και «Αστραπή».

Στις 17 Οκτωβρίου επιλήφθηκε του θέματος η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδας καταδικάζοντας ως βέβηλη κάθε μετάφραση του Ευαγγελίου σε απλούστερη ελληνική γλώσσα. Η σχετική όμως απαγορευτική εγκύκλιος δημοσιεύτηκε πολύ καθυστερημένα, 21 μέρες αργότερα, στις 7 Νοεμβρίου υπό την πίεση ήδη του κινήματος. Στις 29 Οκτωβρίου και ενώ είχε ήδη παύσει η δημοσίευση της μετάφρασης, συνεδρίασε και η Θεολογική Σχολή με αποκλειστικό θέμα το ζήτημα της μετάφρασης, ορίστηκε μια τριμελής επιτροπή που ετοίμασε ένα καταδικαστικό υπόμνημα το οποίο εγκρίθηκε παμψηφεί στη συνεδρίαση της 5 Νοεμβρίου και στάλθηκε επείγοντως στην Ιερά Σύνοδο. Από την άλλη πλευρά την υποστήριξη της συγκεκριμένης μετάφρασης ανέλαβε η εφημερίδα «Ακρόπολις» και η εφημερίδα «Άστυ».

Ο Πάλλης στις 21 Οκτωβρίου απάντησε στον Οικουμενικό Πατριάρχη σε άψογη καθαρεύουσα, η οποία εκτιμήθηκε ως ειρωνική, και με την οποία υποστήριζε ότι δεν θεωρεί πως «αμάρτησε» και καλούσε τον πατριάρχη να ανασύρει τις κατηγορίες του. Αφορμή όμως για την αντίδραση των φοιτητών αποτέλεσε άρθρο της εφημερίδας «Ακρόπολις» που απαντούσε στο υπόμνημα των καθηγητών και επιτίθονταν εναντίον τους με ένα προκλητικό, υπονομευτικό και ειρωνικό τρόπο κατηγορώντας τους ότι δεν επιθυμούν τη διάδοση του μηνύματος του Ευαγγελίου, ότι δε γνωρίζουν τίποτα περισσότερο για το Θεό από ότι ο κάθε πιστός, ότι εμπορεύονται τη θεολογική γνώση με το να πληρώνονται κ.ά.

Το άρθρο αυτό θορύβησε τους φοιτητές. Με την παρακίνηση καθηγητών τους, όπως οι «γλωσσαμύντορες» αντιδημοτικιστές ακαδημαϊκοί Κόντος, Βάσης και

Μιστριώτης, οι φοιτητές άρχισαν να δραστηριοποιούνται. Έτσι το ίδιο απόγευμα φοιτητές από όλες τις σχολές συγκεντρώθηκαν έξω από τα Προπύλαια και επιτέθηκαν εναντίον της εφημερίδας «Ακρόπολις». Μέσα από την Κοραή έφτασαν στα γραφεία της στην Σοφοκλέους ζητώντας να μιλήσουν με τον διευθυντή της Βλάση Γαβριηλίδη. Παρουσιάστηκε όμως ο αρχισυντάκτης Γεώργιος Πωπ ο οποίος διαβεβαιώνοντας για την απουσία του Γαβριηλίδη δέχτηκε μια επιτροπή φοιτητών. Η επιτροπή απαίτησε αναίρεση των κατηγοριών εναντίον των καθηγητών και την αναστολή της δημοσίευσης του Ευαγγελίου. Ο αρχισυντάκτης απάντησε πως η δημοσίευση έχει ήδη διακοπεί και ότι η «επίθεσις» κατά των καθηγητών της Θεολογίας *«απευθύνεται ουχί προσωπικώς εις αυτούς αλλ' εις την κατά της μεταφράσεως του Ευαγγελίου εξενεχθείσαν γνώμην των»*.

Οι φοιτητές μη μένοντας ικανοποιημένοι από τα λόγια του αρχισυντάκτη και θεωρώντας αυθάδη την απάντησή του προχώρησαν σε καταστροφές οι οποίες θα ήταν μεγαλύτερες αν δεν επενέβαινε ο διευθυντής της αστυνομίας. Μετά από διαβεβαιώσεις του Πωπ και του διευθυντή της αστυνομίας αποχώρησαν για να κατευθυνθούν στην εφημερίδα «Άστυ». Παρά τον κλοιό της αστυνομίας κατάφεραν να διεισδύσουν στα γραφεία και να συνομιλήσουν με τον συντάκτη Παρασκευόπουλο καθώς δε βρήκαν τον διευθυντή της Δημήτριο Κακλαμάνο. Παρά τη διαβεβαίωση από μέρους του ότι η εφημερίδα «Άστυ», *«από τριών ημερών έπαυσε γράφον περί της μεταφράσεως και δεν υπεστήριξεν αυτήν ει μη μόνον από γλωσσικής και φιλολογικής απόψεως»* και ότι δε θα ξαναγράψει υπέρ της μεταφράσεως, οι φοιτητές επιχείρησαν να καταστρέψουν τα πιεστήρια πράγμα που αποφεύχθηκε με την παρέμβαση της αστυνομίας. Επόμενος στόχος έγινε ο Μητροπολίτης Προκόπιος. Η μικρή αυτή πορεία κατευθύνθηκε προς το Μητροπολιτικό Μέγαρο φωνάζοντας *«Στον Μητροπολίτην! Αυτός πταίει! Διατί να μη αφορίση τας μεταφράσεις;»*.

Στο εξής ο αφορισμός θα αποτελεί το βασικό αίτημα των φοιτητών. Ο Μητροπολίτης συνομίλησε με επιτροπή και υποσχέθηκε να μεταφέρει τα αιτήματά τους στην Ιερά Σύνοδο αποδεχόμενος την ανάγκη να διαφυλαχθούν οι Αγίες Γραφές όπως παραδόθηκαν από τους Αποστόλους. Οι φοιτητές διαλύθηκαν καθορίζοντας συγκέντρωση την επομένη στα προπύλαια.

Παράλληλα οι εφημερίδες «Σκριπ» και «Καιροί» με ανάλογη έντονη αρθρογραφία προετοίμαζαν την «αγανάκτησιν» του λαού. Στις 6 Νοεμβρίου το «Εμπρός» έγραφε: *«Εάν οι υποκινηταί και οι πρωταγωνισταί τού τολμήματος τούτου (της μεταφράσεως) δεν ησυχάσουν, θα ενισχύσωμεν από των στηλών τούτων πάσαν*

βιαίαν ενέργειαν εναντίον αυτών, είτε από μέρους των φοιτητών του Πανεπιστημίου προέλθη αύτη, είτε από μέρους άλλης μερίδος της κοινωνίας, είτε κατά τινος συναδέλφου, είτε καθ' οιουδήποτε άλλου διευθύνεται...». Η πρωτοβουλία για τη μετάφραση χαρακτηρίστηκε ως «γελοιοποίησις των τιμαλφεστέρων του έθνους κειμηλίων» ενώ οι εφημερίδες της εποχής άρχισαν επιθέσεις κατά των δημοτικιστών, που τους χαρακτήριζαν «αθέους» και «προδότας». Πολύς κόσμος φανατίστηκε τότε με αποτέλεσμα ακόμη και εκείνοι που έβλεπαν θετικά την μετάφραση των Ευαγγελίων να σωπάσουν. Στον δρόμο άρχισαν να κατεβαίνουν όχι μόνο φοιτητές αλλά και δάσκαλοι, παπάδες, βουλευτές, χωρικοί με εικόνες και εξαπτέρυγα, έτοιμοι να λιντσάρουν τους εχθρούς της «γλώσσας των προγόνων» μας. Έτσι το ζήτημα αρχίζει να παίρνει άλλη τροπή. Δεν ήταν πλέον γλωσσικό ή έστω θρησκευτικό θέμα αλλά είχε αναδειχθεί σε πολιτικό θέμα «εθνικών διατάσεων». Υποδαυλίζονταν τα πνεύματα με απόψεις όπως ότι η «μετάφραση» του Ευαγγελίου ήταν έργο των «εχθρών της πατρίδος» και ότι η αιτία ήταν ο «σλαβικός κίνδυνος». Έτσι, δεν άργησαν τα πράγματα να εξελιχθούν σε τραγωδία.

Στη συγκέντρωση της 6 Νοεμβρίου 1901 μετά τους πύρινους λόγους των ομιλητών οι φοιτητές επικοινωνήσαν με τον πρύτανη ο οποίος συντάχθηκε ηθικά με το μέρος τους και πραγματοποίησαν νέα διαδήλωση με κεντρικό σύνθημα «Μας κοροϊδεύουν! – Μας κοροϊδεύουν!». Για άλλη μια φορά κατευθύνθηκαν προς τα γραφεία της εφημερίδας «Ακρόπολις» σπάζοντας τον αστυνομικό κλοιό. Στην αρχή της Σοφοκλέους συνάντησαν μια ίλη ιππικού η σύγκρουση με την οποία αποφεύχθηκε την τελευταία στιγμή. Διαπέρασαν και την αστυνομική δύναμη μπροστά από τα γραφεία και προσπάθησαν ανεπιτυχώς να σπάσουν την κεντρική πόρτα. Έσπασαν την επιγραφή έξω από αυτή και έκαψαν μερικά φύλλα της εφημερίδας. Στη συνέχεια κατευθύνθηκαν προς τα γραφεία της εφημερίδας «Άστυ», παρά τις παραινήσεις του εισαγγελέα και του αρχηγού της Χωροφυλακής. Στα γραφεία της εφημερίδας Άστυ επαναλήφθηκε το ίδιο σχεδόν σκηνικό. Μια ομάδα επέστρεψε στα Προπύλαια, ενώ μια άλλη κατευθύνθηκε στα Ανάκτορα. Αυτοί κατάφεραν να διαπεράσουν για άλλη μια φορά τη ζώνη των φρουρών των ανακτόρων ζητώντας να μιλήσουν με το βασιλιά. Το αίτημά τους να απαγορευτεί η μετάφραση των Ευαγγελίων και να τιμωρηθούν οι υβριστές των καθηγητών τους μεταφέρθηκε στον Γεώργιο δια μέσου του υπασπιστή του. Η άλλη ομάδα αποφάσισε να συγκροτήσει επιτροπή με την οποία θα συνομιλούσε ο αρχηγός της Χωροφυλακής Στάικος και θα καλούσε για την επομένη, 7 Νοεμβρίου 1901, πάνδημο συλλαλητήριο.

Από τις 4 το απόγευμα άρχισαν πάλι να συγκεντρώνονται φοιτητές στα Προπύλαια. Τότε, εμφανίστηκε ένας καθηγητής της Θεολογίας, ο Ιγνάτιος Μοσχάκης, ο οποίος ενθάρρυνε στη στάση των φοιτητών και υποσχέθηκε ότι, εάν η κυβέρνηση δε λάβει μέτρα εντός ολίγων ημερών, τότε ο ίδιος θα τεθεί επικεφαλής τους συνιστώντας τους όμως να επιβληθεί η «τάξις για να μη δοθή λαβή τοις εχθροίς του Πανεπιστημίου και επιτεθώσιν εναντίον ημών ως ταραξιών». Στη συνέχεια η εκλεγείσα επιτροπή των φοιτητών μετέβη στην εφημερίδα «Ακρόπολις» με αιτήματα να αναιρέσει τις ύβρεις εναντίον των καθηγητών του Πανεπιστημίου και να διακόψει την έκδοση της μετάφρασης. Η εφημερίδα δια του Γεωργίου Πωπ αποδέχτηκε μόνο το πρώτο. Η επιτροπή μη μένοντας ικανοποιημένη από τις υποσχέσεις και τη στάση του αρχισυντάκτη επέστρεψε στη συγκέντρωση στα Προπύλαια. Μετά από συνεννόηση συνομίλησε με τον Πρύτανη Σακελλαρόπουλο ο οποίος τους υποσχέθηκε να αναλάβει να διακανονίσει ο ίδιος το ζήτημα με τις εφημερίδες και οι φοιτητές διαλύθηκαν. Η κίνηση του Πρύτανη προς τον Γαβριηλίδη δεν καρποφόρησε.

Την επομένη 7 Νοεμβρίου οι φοιτητές μαζί με πλήθος κόσμου, γύρω στους 1000, από νωρίς το πρωί γέμισαν τα Προπύλαια περιμένοντας την απόφαση της Ιεράς Συνόδου που συνεδρίαζε, ενώ ο στρατός με διαταγή του πρωθυπουργού εμφανίστηκε περιφερειακά του Πανεπιστημίου εμποδίζοντας με την παρουσία των διαφόρων σωμάτων την ελεύθερη διακίνηση των πολιτών. Σε εκείνη τη φάση παρενέβη η Σύγκλητος η οποία κάλεσε τους φοιτητές να διαλυθούν πράγμα το οποίο δεν έγινε αποδεκτό. Το μεσημέρι ανακοινώθηκε η απόφαση της Ιεράς Συνόδου που αποδοκίμαζε και κατέκρινε ως βέβηλη κάθε αλλοίωση ή μεταβολή του πρωτοτύπου κειμένου του Ιερού Ευαγγελίου με σκοπό τη μετάφραση σε απλούστερα ελληνικά.

Οι φοιτητές έκριναν ότι δεν τους ικανοποιούσε το κείμενο επιμένοντας στον αφορισμό. Τότε, οχυρώθηκαν στο Πανεπιστήμιο συγκροτώντας φοιτητική φρουρά αρνούμενοι τις εκκλήσεις του πρύτανη να αποχωρήσουν. Προσπάθησαν να διασπάσουν με πέτρες και τρομάζοντας τα άλογα τις παρακείμενες ίλες ιππικού για να μεταβούν στο Μέγαρο του Μητροπολίτη, αλλά δεν τα κατάφεραν. Η Σύγκλητος με δική της απόφαση αναγνώριζε την απόφαση της Ιεράς Συνόδου εκτιμώντας πως αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα και είναι ανώτερη της κυβέρνησης και του βασιλιά και καλούσε τους φοιτητές να διαλυθούν.

Αμέσως, μετά την αποχώρηση των συγκλητικών η επιτροπή των φοιτητών επικοινωνήσε με τους προέδρους των Συντεχνιών Αθηνών – Πειραιώς. Οι

Συντεχνίες αποφάσισαν «*πάνδημον λαϊκόν συλλαλητήριον, μετά των κ. κ. Φοιτητών, εις τους Στύλους του Ολυμπίου Διός*» την επόμενη ημέρα Πέμπτη 8 Νοεμβρίου 1901 στις 2 το μεσημέρι. Ο μόνος όρος που έβαλαν οι Συντεχνίες στους φοιτητές για να συμμετάσχουν ήταν να σταματήσουν τις επιθέσεις εναντίον των εφημερίδων.

Οι φοιτητές εν τω μεταξύ συνέχιζαν να προσπαθούν να σπάσουν τον κλοιό του ιππικού με σκοπό να φτάσουν στο Μητροπολιτικό Μέγαρο χωρίς να τα καταφέρουν. Τελικά, στον Μητροπολίτη πήγε ο καθηγητής της Ιστορίας Παύλος Καρολίδης, ο οποίος είχε ήδη συνομιλήσει με τους φοιτητές, καταθέτοντας το αίτημα των φοιτητών για αφορισμό. Η απάντηση που έλαβε ήταν πως «*ο αφορισμός εξεπληρώθη κατ' ουσίαν και ότι η Ιερά Σύνοδος έλαβεν όλα τα κατάλληλα μέτρα, τα οποία, αν δεν θεωρηθώσιν επαρκή, θα τα επεκτείνη, αφού υποβληθή αναφορά εκ μέρους των φοιτητών*». Η δήλωση του Μητροπολίτη κρίθηκε ανεπαρκής. Τη νύχτα οι φοιτητές, επειδή κυκλοφορούσαν φήμες για κατάληψη του πανεπιστημίου από τον στρατό, συγκρότησαν φρουρά. Τη νύχτα στο πανεπιστήμιο έμειναν γύρω στου 500 φοιτητές.

Από το πρωί της Πέμπτης της 8ης Νοεμβρίου 1901 ο φρουρούμενος χώρος του Πανεπιστημίου είχε γεμίσει από πλήθος φοιτητών και λαού. Ζωηρές συζητήσεις με επίκεντρο το συλλαλητήριο που είχε προγραμματιστεί τις απογευματινές ώρες λάμβαναν χώρα μεταξύ των φοιτητών καθώς η κυβέρνηση δεν ήταν διατεθειμένη να το επιτρέψει. Πράγματι, μετά από λίγη ώρα τοιχοκολλήθηκε στα Προπύλαια έγγραφο του αρχηγού της Χωροφυλακής Στάικου ο οποίος είχε επιφορτιστεί την ανώτατη εποπτεία των στρατιωτικών δυνάμεων της πρωτεύουσας, προς τον πρότανη του Εθνικού Πανεπιστημίου. Με αυτό η κυβέρνηση τον έθετε προ των ευθυνών του για τη διατήρηση της τάξης και τον καλούσε να παρεμποδίσει ακόμη και με τη βία, εάν χρειαστεί, τη διαδήλωση στην πόλη.

Το κείμενο αυτό όμως εξερέθισε τα πνεύματα των συγκεντρωμένων φέρνοντας τα αντίθετα αποτελέσματα. Οι συγκεντρωμένοι φοιτητές εξέλεξαν δύο αντιπροσώπους οι οποίοι εστάλησαν στους Προέδρους των συντεχνιών για να συζητήσουν μαζί τους τα μέτρα που θα έπαιρναν σε περίπτωση παρεμπόδισης του συλλαλητηρίου. Η απάντηση των συντεχνιών δεν άργησε και ήταν κατηγορηματική: «*Θα γίνη αντί πάσης θυσίας το συλλαλητήριο*». Μεγάλος ενθουσιασμός κατέλαβε τους παρευρισκομένους, ενώ συνεχιζόταν η προσέλευση κόσμου στο Πανεπιστήμιο και τους χώρους γύρω από αυτούς. Όλοι συμμετείχαν στις συζητήσεις χωρίς να μπορεί να υπάρξει κάποια απόφαση. Για αυτό εκλέχτηκε

μια 15μελής Κεντρική Επιτροπή η οποία ανέλαβε να καταρτίσει το ψήφισμα του συλλαλητηρίου το οποίο θα αποδιδόταν στο βασιλιά, την Ιερά Σύνοδο και την Κυβέρνηση, αφού πρώτα το ενέκριναν και οι Πρόεδροι των Συντεχνιών. Ορίστηκαν στη συνέχεια οι ομιλητές και αποφασίστηκε η συγκρότηση φρουράς που θα παρέμενε μέσα στο Πανεπιστήμιο για την αποφυγή της κατάληψης από την χωροφυλακή όσο θα απουσίαζε το πλήθος.

Τα πάντα ήταν έτοιμα και περίπου στις 2.30 μ.μ. παρά τις απαγορευτικές διατάξεις, οι φοιτητές και ο λαός (σύνολο περίπου 10.000) ξεχύθηκαν στην οδό Πανεπιστημίου κατευθυνόμενοι προς τις στήλες του Ολυμπίου Διός όπου εκεί είχαν συγκεντρωθεί οι Συντεχνίες με επικεφαλής τους Προέδρους τους. Στην διασταύρωση όμως της οδού Πανεπιστημίου και της Σίνας οι διαδηλωτές συνάντησαν το πρώτο εμπόδιο. Ίλη ιππικού βρισκόταν παρατεταγμένη εκεί εμποδίζοντας τη συνέχιση της πορείας. Οι διαδηλωτές άρχισαν τότε να ζητωκραυγάζουν υπέρ του στρατού και ο ανθυπίλαρχος χαιρέτισε στρατιωτικά τη διαδήλωση. Με αυτόν τον τρόπο ξεπεράστηκε το πρώτο εμπόδιο και η πορεία συνεχίστηκε ανενόχλητη επί της Πανεπιστημίου.

Το δεύτερο εμπόδιο συναντήθηκε στο ύψος της οδού Βουκουρεστίου. Εκεί άγημα ναυτών παρατεταγμένο κατά πλάτος της οδού εμποδίζε τη διάβαση. Οι ζητωκραυγές υπέρ του Ναυτικού δεν ωφελούσαν σε τίποτα. Η πρόταση να διέλθουν από την Ακαδημίας δεν έγινε αποδεκτή από τους διαδηλωτές οι οποίοι επέμεναν. Ο επικεφαλής αξιωματικός των ναυτών διέταξε την πρόταξη των λογχών και στη συνέχεια ακούστηκε το παράγγελμα «Γεμίσατε!».

Έντρομοι οι διαδηλωτές υποχώρησαν λίγο για να επανέλθουν και να επιτεθούν εναντίον των ναυτών. Ρίχτηκαν τότε μερικοί πυροβολισμοί στον αέρα και ακολούθησε πανικός. Στη συνέχεια όμως διασπάστηκε η ζώνη των πεζοναυτών και το πλήθος με αλαλαγμούς και ζητωκραυγές εισήλθε στην οδό Κηφισιάς (σήμερα Βασιλίσσης Σοφίας) και δια μέσου της Ηρώδου του Αττικού κατευθύνθηκε προς τους στύλους.

Έξω από τα Ανάκτορα οι διαδηλωτές ζητωκραύγασαν υπέρ της πριγκίπισσας Σοφίας, όπως προηγουμένως είχαν ζητωκραυγάσει και για το βασιλιά Γεώργιο. Στο τέλος της Ηρώδου του Αττικού και πριν το Παναθηναϊκό Στάδιο βρισκόταν παρατεταγμένη ίλη του ιππικού η οποία παρακολουθούσε τους διαδηλωτές κινούμενη παράλληλα με αυτού μέχρι το χώρο του συλλαλητηρίου. Πενήντα περίπου χιλιάδες ήταν οι συγκεντρωμένοι στους Στύλους του Ολυμπίου Διός.

Πρώτος το λόγο πήρε ο πρόεδρος της Κρητικής αδελφότητας «Αρκάδιον», ο οποίος εξήρε την πρωτοβουλία των φοιτητών υπέρ του Ιερού Ευαγγελίου και συνέστησε πλήρη νομιμότητα στις ενέργειές τους και αποφυγή σύγκρουσης με τον στρατό, διότι «ο στρατός δεν είναι άλλο ή αδελφοί ημών εκτελούντες το εαυτόν καθήκον». Ανεφώνησε δε στο τέλος υπέρ του Έθνους, της Πανεπιστημιακής Νεολαίας και του Στρατού.

Στη συνέχεια μίλησαν δύο φοιτητές από την Κεντρική Επιτροπή. Ο πρώτος αναφερόμενος μεταξύ άλλων στην απόφαση της Ιεράς Συνόδου η οποία δεν ικανοποίησε τα αιτήματά τους ζήτησε να συμπληρωθεί η συνοδική εγκύκλιος που καταδίκασε τις μεταφράσεις με τη φράση: «Αφορισμός κατά παντός όστις ήθελε τολμήσει να μετάφραση το ιερόν Ευαγγελίον είτε εν τω παρόντι είτε εν τω μέλλοντι». Ο δεύτερος ζήτησε επίσης αφορισμό και κατάσχεση όλων των μεταφράσεων που κυκλοφορούσαν, όπως επίσης καθορισμό εκ των προτέρων ποινών για όσους θα μεταφράσουν το Ευαγγέλιο ή θα διαβάζουν τις μεταφράσεις. Ζητωκραυγές και παρατεταμένα χειροκροτήματα κάλυψαν το τέλος του λόγου.

Τον λόγο έλαβε στη συνέχεια ο αντιπρόσωπος των Συντεχνιών, ο οποίος επαίνεσε το ζήλο των φοιτητών υπέρ των εθνικών ιδεωδών: «Τιμή και δόξα εις τους φοιτητές, τους προσπαθούντας να διασώσωσιν ό, τι έμεινε άθικτον μέχρι τούδε δια μέσου τόσων αιώνων, δια μέσου της βαρυτέρας δουλείας». Ζήτησε και αυτός να προστεθούν φράσεις στην εγκύκλιο και, τέλος, είπε ότι ο λαός των Συντεχνιών Αθηνών - Πειραιώς εκφράζει δι' αυτού τα εγκάρδια συγχαρητήρια προς τους φοιτητές και παρουσίασε το ψήφισμα που μαζί με τους φοιτητές είχε συνταχθεί. Το ψήφισμα διάβασε στη συνέχεια φοιτητής της θεολογίας και έχει ως εξής:

Οι φοιτηταί του Εθνικού Πανεπιστημίου και αι Συντεχνίαι Αθηνών και Πειραιώς συνελθόντες σήμερον εις πάνδημον από κοινού συλλαλητήριον εις τους Στύλους του Ολυμπίου Διός, όπως συσκεφθώσιν επί του ζητήματος της βεβηλώσεως του Ιερού Ευαγγελίου και επί της εκδοθείσης ανεπαρκούς αποφάσεως της Ιεράς Συνόδου, μετά αγόρευσιν πολλών και κατόπιν της υποδείξεως της καταλληλοτέρας γνώμης, ψηφίζουν τα εξής:

1) Ομοθυμώς αποφασίζουν, όπως το κείμενον του Ιερού Ευαγγελίου παραμείνη του λοιπού άθικτον και αμόλυντον, ως παρελήφθη υπό των θείων της Εκκλησίας πατέρων.

2) Αιτούνται, όπως η Κυβέρνησις χορηγήσῃ τὴν ἀδειαν εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἑλλάδος, ἵνα ἐπιβάλῃ τὸν οἰκείον Αὐτῆς ἀφορισμὸν κατὰ τῶν βεβλωσάντων τὸ κείμενον τοῦ ἱεροῦ μας Εὐαγγελίου, συμπληρούσα οὕτω τὴν χθες ἐκδοθεῖσαν ἀτελὴ αὐτῆς ἀπόφασιν.

3) Ὅπως ἡ αὐτὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχὴ ζητήσῃ διὰ τῶν ἀρμοδίων διακστικῶν ἀρχῶν τὴν κατάσχεσιν καὶ ἐξαφάνισιν πάσης μεταφράσεως.

4) Ορίζουσιν Ἐπιτροπὴν, ἐκ μὲν τῶν Φοιτητῶν ἓνα ἐξ ἐκάστης Σχολῆς, τοὺς ἐξῆς:

Ἐκ τῶν Συντεχνιῶν τοὺς ἐξῆς: Γ. Σωτηρίου, Θεολογίας, Δ. Δήμερ, Νομικῆς, Ε. Πελεκίδην, Φιλολογίας, Μ. Ξανθάκον, Ἰατρικῆς, Ηλ. Ἀρβανίτην, Μαθηματικῶν, Κ. Μαρκόπουλον, Φαρμακευτικῆς.

Ἐκ δὲ τῶν Συντεχνιῶν τοὺς ἐξῆς: Δ. Χρ. Παπαδόπουλον, πρόεδρον τοῦ Συνδέσμου Τυπογράφων, Γ. Πελάκην, Πρόεδρον Ἀρβυλοποιῶν, Χ. Λιναρδάκην, Πρόεδρον Σανδαλοποιῶν, Β. Κάζην, Φανοποιῶν.

Ἀναθέτουσι δὲ αὐτὴ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἄνω ψηφισθέντων καὶ τὴν υποχρέωσιν ὅπως μετὰ ταῦτα συγκαλοῦσα καὶ πάλιν τοὺς ἐντολεῖς αὐτῆς δώσῃ λόγον τῶν ἐνεργειῶν τῆς.

Ἀθήνησι τῇ 8 Νοεμβρίου 1901

Παρατεταμένα χειροκροτήματα, ἐπιδοκίμασίες καὶ ζητωκραυγές διαδέχθησαν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ψηφίσματος, ἐνῶ κάποιοι ἔκαψαν φύλλα τῆς ἐφημερίδας «Ἀκρόπολις» σὲ ἐνδειξὴ διαμαρτυρίας γιὰ τὴ στάση τῆς ἀπέναντι στο ὅλο ζήτημα. Ἡ διαδήλωση ὅμως δὲ διαλύθηκε, καθὼς κανένας δὲν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸν χώρον τῶν Στυλῶν τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀποφάσισε τὴν ἐπιστροφὴν στο Πανεπιστήμιον. Ὁρισμένοι πρότειναν νὰ πάνε στὴ μητρόπολιν ἢ στὰ Ἀνάκτορα γιὰ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ψηφίσματος, ἀλλὰ τελικὰ ἐπικράτησε ἡ ἀπόψη τῆς ἐπιστροφῆς στο Πανεπιστήμιον, διὰ μέσου τῆς λεωφόρου Ἀμαλίας. Προηγεῖται φοιτητὴς μετὰ τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν καὶ δίπλα ἄλλος φοιτητὴς μετὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ Γ΄.

Στὸ ὕψος περίπου τῆς ρωσικῆς ἐκκλησίας οἱ διαδηλωτὲς βρέθηκαν μπροστὰ σὲ ἀγῆμα τοῦ ναυτικοῦ, τὸ ὁποῖο ἐμπόδισε τὴν διὰ τῆς λεωφόρου Ἀμαλίας ἐπιστροφὴν

και τους υποχρέωσε να ακολουθήσουν την οδό Φιλελλήνων, να περάσουν από την πλατεία Συντάγματος και δια μέσου των οδών και Πανεπιστημίου να φτάσουν περίπου στις 4 το μεσημέρι στο χώρο των Προπυλαίων. Εκεί μίλησε εξ ονόματος της Επιτροπής ένας φοιτητής ο οποίος ευχαρίστησε τους φοιτητές και το λαό για τη συμμετοχή στο συλλαλητήριο και ανακοίνωσε της περαιτέρω ενέργειες της επιτροπής για την επίδοση του ψηφίσματος. Εν τέλει κάλεσε τους φοιτητές να συγκεντρωθούν ήσυχα στις αίθουσες του Πανεπιστημίου και το λαό «μετά παραδειγματικής ησυχίας και τάξεως» να επιστρέψει στις δουλειές του. Όλοι υπάκουσαν και η συγκέντρωση άρχισε να διαλύεται.

Ένα μέρος των διαδηλωτών όμως (χίλιοι περίπου) κατευθύνθηκε προς την οδό Κοραή όταν ακούστηκε επί της Σταδίου μια προτροπή που καλούσε «*Εις του Μητροπολίτη!*». Όλοι επανέλαβαν την προτροπή. Σε λίγο οι διαδηλωτές στους οποίους προστέθηκαν και άλλοι από τους τριγύρω οδούς βρέθηκαν αντιμέτωποι με το ναυτικό άγημα που πρωτύτερα βρισκόταν στη λεωφόρο Αμαλίας. Οι προτροπές του αρχηγού της Χωροφυλακής να υποχωρήσουν και να διαλυθούν δεν εισακούστηκαν και οι διαδηλωτές επιχείρησαν να σπάσουν τη ζώνη των παρατεταγμένων ναυτών. Τα πράγματα οξύνθηκαν και η σύγκρουση ήταν αναπόφευκτη. Ο επικεφαλής της ίλης ιππικού ξιφουλκεί πρώτος και οι ιππείς τον ακολουθούν. Με γυμνά τα σπαθιά όρμησαν εναντίον του πλήθους το οποίο τραβήχτηκε και στριμώχτηκε στα πεζοδρόμια. Τότε ακούστηκαν διαμαρτυρίες εναντίον των ιππέων και προς στιγμή φάνηκε ότι η ίλη υποχωρούσε. Τότε παρουσιάστηκε ο μοίραρχος ο οποίος διέταξε νέα επέλαση του ιππικού. Κραυγές αποδοκιμασίας και σφυρίγματα ακούστηκαν από τα πεζοδρόμια, ενώ πέτρες ρίχνονταν κατά των ιππέων οι οποίοι είχαν καταπατήσει ένα σημαντικό αριθμό του πλήθους κατά τη δεύτερη επέλαση.

Τότε ένας από τους διαδηλωτές έβγαλε το περίστροφό του και πυροβόλησε στον αέρα. Τον μιμήθηκαν και άλλοι. Η ώρα των αιματηρών γεγονότων είχε έρθει, το σύνθημα δόθηκε. Ο επικεφαλής του ναυτικού αγήματος διέταξε «*Πυρ ομαδόν!*», άσφαιρο στην αρχή και στη συνέχεια με σφαίρες. Πανδαιμόνιο και πανικός ακολούθησε από την πλευρά των διαδηλωτών. Οι πυροβολισμοί γενικεύθηκαν από την πλευρά των στρατιωτικών τμημάτων. Οι τολμηρότεροι από τους διαδηλωτές έβγαλαν τα περίστροφα και απάντησαν. Σκληρές αληθινής μάχης έλαβαν χώρα στο κέντρο της πρωτεύουσας. Στην σύρραξη αυτή έλαβαν μέρος και οι αστυφύλακες που φρουρούσαν το Υπουργείο Οικονομικών από τις σφαίρες των οποίων σκοτώθηκε ο πρώτος διαδηλωτής ο Νικόλαος Πάστρας.

Το θέαμα του πρώτου νεκρού εξαγρίωσε το πλήθος και οι πυροβολισμοί από τις δύο πλευρές έγιναν εντονότεροι. Ο αριθμός των σκοτωμένων πολλαπλασιάστηκε, ενώ οι τραυματίες ανέρχονταν σε πολλές δεκάδες. Πολλοί από τους διαδηλωτές τράπηκαν σε φυγή. Μερικοί από αυτούς έφτασαν στο Πανεπιστήμιο ζητώντας όπλα από τους φοιτητές. Σε λίγο οι πυροβολισμοί αραιώθηκαν και οι συμπλοκές φάνηκε ότι είχαν σχεδόν καταπαύσει. Αλλά ξαφνικά ίλη ιππικού ανήλθε την οδό Κοραή από την οδό Σταδίου και έστριψε στην οδό Ρήγα Φεραίου πυροβολώντας διαρκώς. Οι φοιτητές στο Πανεπιστήμιο νόμισαν ότι επρόκειτο για έφοδο και άρχισαν να πυροβολούν εναντίον των ιππέων. Έπεσε ένας ιππέας, ενώ πολλοί τραυματίστηκαν και από τις δύο πλευρές. Η ίλη κατευθύνθηκε προς την οδό Ιπποκράτους και το πυρ σταμάτησε. Δεν υπήρξαν περισσότεροι νεκροί από τη μεριά των φοιτητών διότι ο αρχηγός της φοιτητικής φρουράς δεν επέτρεψε την έξοδο προς τον χώρο της συμπλοκής.

Ομάδα φοιτητών και των συντεχνιών επισκέφθηκε τα Ανάκτορα και δια μέσου του υπασπιστού ζήτησε από τον βασιλιά την αποχώρηση του στρατού από την πόλη. Ο βασιλιάς έκανε αποδεκτή την πρόταση. Αλλά λίγο αργότερα έπεσε και άλλος νεκρός και υπήρξαν και άλλοι τραυματίες, όταν ο πρωθυπουργός Γ. Θεοτόκης έφευγε με την άμαξά του από το ξενοδοχείο της Μεγάλης Βρετανίας. Το πλήθος φωνάζοντας «Κάτω ο δολοφόνος! Κάτω ο φονιάς!» επιτέθηκε στη φρουρά του με πέτρες. Ανταλλάχτηκαν πυροβολισμοί, αλλά η προέλαση του ιππικού εμπόδισε τη γενίκευση.

Ο απολογισμός των αιματηρών γεγονότων ήταν οκτώ νεκροί (Ν. Πάνστρας, Α. Παπαναστασίου, Ε. Παπαντωνίου, Ε. Δράκος, Ι. Διβάρης, Φ. Ρήγος, Ι. Στεφανίδης και κάποιος Στράτος, αγνώστων λοιπών στοιχείων, ενώ κατ' άλλους οι νεκροί ανέρχονται σε έντεκα), γύρω στους εβδομήντα τραυματίες και 22 συλληφθέντες, οι οποίοι παρέμειναν στα κρατητήρια των στάβλων της Χωροφυλακής τρία εικοσιτετράωρα. Τη νύχτα της 8ης Νοεμβρίου πολλοί φοιτητές παρέμειναν εντός του Πανεπιστημίου. Υπήρχε μεγάλη αγωνία, αλλά και ηρεμία η οποία διακόπηκε όταν στις 3 το πρωί ανταλλάχθηκαν νέοι πυροβολισμοί. Στρατιωτικό απόσπασμα αποπειράθηκε να κλέψει τα πτώματα από το Δημοτικό Νοσοκομείο για να ταφούν κρυφά χωρίς φασαρία. Η απόπειρα απέτυχε. Η κηδεία έγινε την επομένη με δαπάνη του δήμου. Την εκφορά ακολουθούσε η Σύγκλητος και οι καθηγητές του Πανεπιστημίου, οι δήμαρχοι των Αθηνών Πειραιώς με τα δημοτικά συμβούλια, οι συντεχνίες και τα σωματεία των δύο πόλεων και πολύς λαός. Στην νεκρώσιμο λειτουργία προέστη ο συνοδικός μητροπολίτης Παροναξίας Γρηγόριος, διότι ο

Αθηνών είχε παραιτηθεί κατά την προηγούμενη νύχτα.

Στις 12 Δεκεμβρίου, ένα μήνα αργότερα, έγινε νέο συλλαλητήριο διαμαρτυρίας μαζί με τις συντεχνίες χωρίς να προκληθούν σημαντικά επεισόδια. Το ψήφισμα προς τη βουλή και τον βασιλιά καλούσε για «*την λήψιν μέτρων αποτελεσματικών κατά της διαδόσεως μεταφράσεων του Ιερού Ευαγγελίου εις τον Ελληνικόν Λαόν και της κατασχέσεως των ήδη διαδοθεισών*», την τιμωρία του κάθε μεταφραστή και όποιου φέρει αυτά τα κείμενα και, τέλος, την αναζήτηση των υπευθύνων των αιματηρών γεγονότων της 8ης Νοεμβρίου.

Τα αιματηρά γεγονότα του 1901, οδήγησαν στην παραίτηση της κυβέρνησης Θεοτόκη (ενώ η βασίλισσα Όλγα έφυγε για λίγο διάστημα από την Ελλάδα) και στην απαγόρευση κάθε μετάφρασης των ιερών κειμένων που καταχωρήθηκε στο Σύνταγμα του 1911: «Το κείμενον των Αγίων Γραφών τηρείται αναλλοίωτον· η εις άλλον γλωσσικόν τύπον απόδοσις τούτου άνευ της προηγούμενης εγκρίσεως και της εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας απαγορεύεται απολύτως». Όταν έγινε η αναθεώρηση του Συντάγματος το 1927 η φράση τροποποιήθηκε στη μορφή «άνευ της προηγούμενης εγκρίσεως της αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ελλάδος και της εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας». Η διάταξη αυτή παρέμεινε απaráλλαχτη για τα επόμενα 50 περίπου χρόνια. Στο Σύνταγμα του 1975 (άρθρο 3, παράγραφος 3) προστέθηκε η λέξη «επίσημος» («η εις άλλον γλωσσικόν τύπον επίσημος μετάφρασις»), ενώ στη συζήτηση που συνοδεύτηκε στη Βουλή διευκρινίστηκε η έννοια της “επίσημης” μετάφρασης. Μολαταύτα, οι μεταφραστικές προσπάθειες συνεχίστηκαν όλες τις επόμενες δεκαετίες καθώς ανταποκρίνονταν στη βαθύτερη ανάγκη του λαού για την απόδοση της Γραφής σε γλώσσα σύγχρονη και κατανοητή.

Πηγές

«Τα Ευαγγελικά, η έκρηξη που συντάραξε την Αθήνα του 1901» (Κώστας Παλούκης – Πανεπιστήμιο Κρήτης Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας) | Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» και Λαμψίδα Γ.Ν., «Οι περιπέτειες της Δημοτικής» (tyxikos.gr) | wikipedia.org